

Universitas Iadertina kolijevka visokog školstva u Hrvatskoj (1396.-1807.)

Vukić, Rafael

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:972739>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-07**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Iadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Sveučilišni prijediplomski studij Pedagogije (dvopredmetni); studij Povijesti (dvopredmetni)

Rafael Vukić

**„Universitas Iadertina“ kolijevka visokog školstva u
Hrvatskoj (1396.-1807.)**

Završni rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Sveučilišni prijediplomski studij Pedagogija (dvopredmetni); studij Povijesti (dvopredmetni)

„Universitas Iadertina“ kolijevka visokog školstva u Hrvatskoj (1396.-
1807.)

Završni rad

Student/ica:

Rafael Vukić

Mentor/ica:

Izv. prof. dr. sc. Sanda Uglešić

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, Rafael Vukić, ovime izjavljujem da je moj završni rad pod naslovom „Universitas Iadertina“ kolijevka visokog školstva u Hrvatskoj (1396.-1807.) rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 20. rujan 2023.

Sadržaj

1. Uvod	2
2. Pregled djelovanja dominikanskog reda na hrvatskom prostoru	3
3. Geopolitičke prilike u Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu	5
4. Dominikanski samostan u Zadru	7
5. Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru	10
5.1. Osnivanje Generalnog učilišta	10
5.2. Kurikularni ustroj Generalnog učilišta	12
5.3. Razvoj Generalnog učilišta	14
6. <i>Universitaes privilegiatae (Universitas Jadertina)</i>	16
7. <i>Universitas Jadertina</i> u XVII. i XVIII. stoljeću	22
8. XIX. stoljeće, francuska uprava i ukidanje Generalog učilišta u Zadru	26
9. Zaključak	28
10. Sažetak	29
11. Summary	30
12. Popis literature	32
13. Popis tablica	33

1. Uvod

Tema ovog završnog rada predmet je promatranja povijesnih prilika koje su 1396. godine dovele do osnutka najstarijeg sveučilišta na hrvatskom tlu, *Universitas Iadertina*, kao i kontinuiteta njegovog rada kroz povijesne epohe srednjeg i novog vijeka, sve do njegovog ukidanja 1807. godine.

Turbulentno razdoblje 14. stoljeća obilježavalo je rapidno slabljenje Istočnog Rimskog Carstva nazivom prihvaćenijeg kao Bizantskog, nasljednika nekoć slavnog Rimskog Carstva, prodor Osmanlija i muslimanskog življa na prostore jugoistočnog europskog kopna. Početak renesanse, koja ponovno usmjerava znanstveno-kulturne poglede prema čovjeku za razliku od srednjovjekovnog posvećenog Bogu pogoduje osnivanju brojnih školskih ustanova diljem Europe.

Obrazovanjem je u srednjem vijeku vladala Crkva, a njezini redovi bili su zaslužni za promicanje obrazovanja usmjerenom većinski produkciji visoko obrazovanog činovničkog, vladarskog i kleričkog kadra. Unatoč tome geopolitičke prilike kao i religijski sukobi srednjeg i novog vijeka te razni kulturni pokreti poput renesanse koja suprotstavlja skolastiku i humanistiku, iznimno polako ali sigurno približavaju obrazovanje svim slojevima društva. Unatoč turbulencijama i raznim znanstveno kulturološkim sukobima, korelacija između Crkve i humanista, kao i potrebe za obrazovanim kadrom novonastalih carstva i država utjecala je na razvoj i unaprijeđenje školstva. To nam je vidljivo u radu brojnih obrazovnih ustanova, a na hrvatskom tlu izniman primjer nam pruža Generalno učilište dominikanskog reda u Zadru, *Universitas Iadertina*.

2. Pregled djelovanja dominikanskog reda na hrvatskom prostoru

Početak 13. stoljeća sveti Dominik, uz blagoslov pape Honorija III., osniva Red propovjednika, poznatijeg po nazivu svog osnivača, odnosno Dominikanski red. Krasić piše kako je stjecaj povijesnih okolnosti htio da osnivanje Dominikanskog reda 1216., padne upravo u vrijeme osnivanja prvih europskih sveučilišta.¹

Jednako kao u Europi dominikanci su i na hrvatskom prostoru primarno odabirali gradove i veća naselja kao područja svoje djelatnosti.² Još za života sv. Dominika prvi redovnici su pristigli u Hrvatsko-Ugarsko Kraljevstvo, o čemu je donesena odluka na II. općem zboru reda u Bologni 1221., a sama zadaća proširenja povjerena je fra Pavlu Dalmatincu prioru samostana Sv. Nikole i iznimno cijenjenom profesoru prava na tamošnjem sveučilištu.³

Sama misija bila je usmjerena na pokrštavanje krajeva Bosne i Slavonije u kojima se u velikom broju javljala hereza i poganstvo.⁴ Upravo su zbog toga prvi samostani na hrvatskom području nastajali u kontinentalnoj Hrvatskoj: Zagreb, Čazma, Virovitica, Požega, te samostani na prostoru Bosne.⁵ Jednako kao na kontinentu, pojavljivaju se samostani duž jadranske obale: Dubrovnik, Nin, Split, Zadar, Hvar, Skradin, Šibenik, Senj te brojni drugi, a van hrvatskog područja značajni za misiju reda bili su i samostani na albanskom prostoru, Drač i Skadar.⁶

Usporedno s osnivanjem samostana teklo je i osnivanje obrazovnih ustanova, o kojima na kontinentu nemamo puno sačuvanih podataka, za razliku od onih na jadranskoj obali.⁷ Iako brojni samostani i škole imaju itekako zanimljivu povijesnu priču, ipak najznačajniju nam

¹ S. Krasić, 2015. 89.

² S. Krasić, 1996. 243.

³ Isto, 243.

⁴ Isto, 244.

⁵ Isto, 246.

⁶ Isto, 246.-247.

⁷ Isto, 251.

priča osnutak i razvoj *Universitas Iadertina*, Generalnog zadarskog učilišta, koje je udarilo temelje visokog obrazovanja na hrvatskom području.

3. Geopolitičke prilike u Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu

Hrvatsko-Ugarsko Kraljevstvo našlo se u 13. i 14. stoljeću pred brojnim geopolitičkim izazovima. Kulturološka i teritorijalna podjeljenost između istočnog i zapadnog svijeta, osmanski prodori na europsko kopno, zapadnoćrkveni raskol, dekadencija Bizantskog Carstva, „patrona“ jugoistočnih europskih zemalja obilježile su ovaj period. Diljem europskih država dolazilo je do sekularizacije između državnog aparata i Crkve, što je bilo vidljivo i na hrvatskom području. No ipak Crkva je u svijesti stanovništva i dalje imala snažan utjecaj, a pripadnost katolicizmu, pravoslavlju ili nekim drugim oblicima „krivovjerja“ produbljivala je različitosti među narodima. Ovaj efekt značajno je poticalo i „obrazovanje“ siromašnog puka koje je dolazilo sa oltara. Upravo tako Crkva je pokušavajući osnažiti svoj utjecaj u brojnim državama, političko-religijskim instrumentima utjecala na razmišljanje vijernika. Te razlike i opasnosti je primjetio i hrvatsko-ugarski kralj Emerik. Kralj je naročito pažnju posvetio rapidnom rastu patarenstva (bogomilstva) na prostoru Bosne.⁸ Patareni koji su na prostoru jugoistočne Europe intenzivnije prisutni još od 10. stoljeća, sredinom 12. zauzimaju i sve veći položaj u Bosni.⁹ Crkva je stoga uz pomoć države i obratno raspoloživim sredstvima sa obje strane imala zadaću povrata naroda na katoličko učenje vjere što je i državnom aparatu osiguravalo mirniju vlast. Kao što je navedeno u predhodnom poglavlju dominikanci su naravno uz ostale redove odigrali značajnu ulogu u ispravljanju krivovjerna na povijesno hrvatskim prostorima.

Naročitu pažnju treba posvetiti primorskoj Hrvatskoj, a posebno Zadru koji se dugo isticao kao središte Dalmacije. Borbe koje su vođene za Zadar još od banova Pavla i njegova sina Mladena Šubića¹⁰, do ratova koje su za njega vodili Ludovik Veliki Anžuvinski i

⁸ F. Šišić, 1962. 180.

⁹ Isto, 181.

¹⁰ Isto, 205.-206.

Venecija¹¹, pa konačno do Ladislava Napuljskog i prodaje prava na Dalmaciju, i gradove Zadar, Novigrad, Pag i Vranu, Veneciji 1409. godine¹² pokazuju nam geostratešku važnost samoga grada. Od ovih događanja profitirala je na kraju Mletačka Republika koja je ovaj trgovački, ekonomski i kulturni centar jadranske obale zadržala sve do svoje propasti 1797. godine.¹³ Ovaj vrtlog povijesnih zbivanja na istočnoj obali Jadrana nije mogao ne utjecati i na crkvenu reorganizaciju istog. Samostani na cjelokupnom području Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva zajedno sa albanskim samostanima u Draču i Skradru te svim ostalima koji su osnovani u zemljama krune sv. Stjepana u početku su pripadali jedinstvenoj Ugarsko-hrvatskoj provinciji sa središtem u Budimu.¹⁴ Kompleksnost provedbe zajedničke crkvene uprave na tako velikom prostoru dovela je do potrebe za osnivanjem podprovincija, vikarijata odnosno *nationesa*.¹⁵ Na čelu svake novoosnovane jedinice nalazio se provincijalni namjesnik ili vikar. Provedenom reorganizacijom Ugarsko-hrvatske provincije nastala je i *natio Dalmatiae*.¹⁶ Krasić nam navodi kako je „*natio Dalmatiae* najkasnije od g. 1266. imala posebnog vikara“¹⁷, dok je godine 1378. prilikom općeg zbora reda u Carcassonneu zatražila osamostaljenje od Budima, što joj je odmah i odobreno.¹⁸ Ovu odluku potvrdio je 1380. papa Urban IV., čime je odobrena i uspostava zasebne Dalmatinske provincije, sa sjedištem u Zadru.¹⁹ Zadar kao sjedište nove provincije bio je pogodan za osnivanje dominikanskog generalnog učilišta. Zbog osmanlijske ugroze Drača u kojem je vjerojatno djelovalo generalno učilište, ono je prebačeno u Zadar ili se već postojeće provincijalno filozofsko teološko učilište uzdiglo na razinu sveučilišta. Upravo je ono postalo najstarija visokoškolska ustanova na hrvatskom prostoru.

¹¹ S. Krasić, 1996. 247.

¹² F. Šišić, 1962. 221.

¹³ Isto, 221.

¹⁴ S. Krasić, 1996. 247.

¹⁵ Isto, 247.

¹⁶ Isto, 247.

¹⁷ Isto, 247.

¹⁸ Isto, 247.

¹⁹ Isto, 247.

4. Dominikanski samostan u Zadru

Grad Zadar kao što je već navedeno u predhodnim poglavljima, geopolitički je gospodarski i kulturološki biser istočne obale Jadrana. Važnost ovom gradu pridavali su svi, pa tako i dominikanci koji su se kako piše Krasić na poziv zadarskog nadbiskupa Ivana Veniera u njemu nastanili.²⁰ Početci dominikanskog samostana u Zadru pripisuju se fra Jakovu iz Zadra koji je sa još trojcom redovnika po nalogu sv. Dominika došao na navedeni prostor sa zadaćom osnutka samostana.²¹ Nakon kraćeg zadržavanja u Ninu, redovnici dolaze u Zadar 1228.²² Navodi se kako je prvotni mali samostan s crkvom sv. Platona preimenovan u čast sv. Dominika, a isti se s vremenom širio te je postao glavnim samostanom Dalmatinske provincije.²³ Sami redovnici zatekli su kaotično stanje. Patarenski pokret koji je jačao u Bosni počeo je puštati korjenje u Zadru, a u tjeku su bili i sukobi među raznim slojevima stanovništva, koje domaći kler i gradska vlast nisu mogli obuzdati.²⁴ Ipak, novopridošli redovnici uspjeli su suzbiti patarensko krivovjerje i smiriti sukobe, što im je pribavilo pozitivan ugled u gradu.²⁵ Nakon uspostave mira i suzbijanja heretičkih aktivnosti dominikanci su neočekivano upali u sukob sa zadarskim nadbiskupom Vanierom.²⁶ Redovnici su zatražili pomoć od samog pape Grgura IX., koji 22. studenoga 1235. nadbiskupu upućuje opomenu o potrebi normalizacije odnosa.²⁷ Navedena protestna nota očigledno je imala utjecaja na Veniera, jer nakon iste nije bilo zapisa o smetnji u radu crkvenih i gradskih vlasti.²⁸ Rapidnim rastom reda i stabilizacijom odnosa, dominikanci su se mogli posvetiti problemu trajnog smještaja u gradu, a budući da za to samostalno nisu nailazili pogodno

²⁰ S. Krasić, 2015. 98.

²¹ S. Krasić, 1996. 295.

²² Isto, 295.

²³ S. Krasić, 2015. 98.

²⁴ S. Krasić, 1996. 295.

²⁵ Isto, 295.-296.

²⁶ Isto, 296.

²⁷ Isto, 296.

²⁸ Isto, 296.-297.

rješenje obratili su se, ovoga puta, papi Inocentu IV.²⁹ Krasić navodi kako papa 21. prosinca 1244. piše nadbiskupu Dominiku Franku da redovnicima po tom pitanju bude pri ruci, a sam je istoga dana naredio opatu benediktinskog samostana Sv. Damjana da im u njihovoj crkvi dopusti obavljati službu.³⁰ Privatne darovnice zadarskih velikaša nisu uspjele zadovoljiti problem smještaja, stoga je u pomoć priskočio nadbiskup Lovro Periandra (1248.-1287.), koji u prvoj godini svojega službovanja dominikancima ustupa već spomenutu crkvicu sv. Platona.³¹ Pomalo je nevjerovatno kako je za nešto manje od dvadeset godina, rapidno rastućem redu dodijeljeni samostan postao premalen, zbog čega se obraćaju papi Klementu IV., koji 15. ožujka 1266., posebnim pismom zaziva kršćane u pomoć redovnicima u gradnji novog samostana, podijelivši u zahvalu crkvene oprost.³² Nesebičan odaziv vjernika rezultirao je 1302., proširenim, preuređenim i adaptiranim samostanom, koji je u potpunosti odgovarao potrebama svojih vlasnika.³³

Jednako kao i sa samostanom postignuto je i rješenje o darovanju crkvice sv. Tome, koja je, uz onu sv. Platona, trebala zadovoljiti potrebe pristizajućih vjernika, ali je ipak konačno rješenje postignuto već navedenim papinim obraćanjem i izgradnjom nove crkve.³⁴ Crkva je posvećena 14. siječnja 1280., a zadarski povijesničar arhiđakon Valerije Ponte za istu piše kako je jedna od najljepših crkvi u gradu.³⁵

Brojne zanimljivosti vežu se uz dominikanski samostan i crkvu koja je kroz stoljeća postala jedno od najvažnijih vjerskih središta u gradu. Krasić navodi kako je u XVI. stoljeću u samostanu bilo sjedište inkvizicijskog ureda za čistoću katoličke vjere ali ono po čemu se

²⁹ Isto, 297.

³⁰ Isto, 297.

³¹ Isto, 298.

³² Isto, 298.

³³ Isto, 298.

³⁴ Isto, 299.

³⁵ Isto, 299.-300.

navedeni prostor ipak nadaleko istaknuo i postao poznat bilo je dominikansko Generalno učilište.³⁶

Ovo Generalno učilište zacijelo je imalo svoje temelje u uobičajenom samostanskom učilištu ili možda pak i provincijalnom. Potvrdu o postojanju samostanskog učilišta nalazimo u nekoliko sačuvanih spisa koji nam svjedoče o raznim lektorima, od kojih nam je prvi poznati fra Šimun, čije se ime spominje u spisu iz 1248. godine.³⁷

³⁶ Isto, 300.

³⁷ Isto, 301.

5. Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru

5.1. Osnivanje Generalnog učilišta

Prethodno je istaknuto kako su temelji osnivanja dominikanskog Generalnog učilišta vidljivi u postojanju samostanskog učilišta, koje je u suštini kolijevka prve visokoškolske ustanove na hrvatskim prostorima. Povezanost između Zadra i Drača neizostavan je dio ove povijesne priče. Drač je još od antičkih vremena jedan od najvažnijih gradova jugoistočne Europe. Rimljani ga biraju za glavni grad epirske provincije a njegov strateški položaj na Jadranu donio mu je posebno značenje u srednjem vijeku.³⁸ Povijesne prilike povezuju ova dva grada. Razaranja koja su križari počinili nad Zadrom i Dračom na račun Venecije 1202., aspiracije Latinskog Carstva i Mlečana na jadranskom prosotru, a naročito osmanska opasnost u 14. stoljeću, pružila su teško razdoblje istima. Pri uočavanju osmanske opasnosti, dominikanci stacionirani u Draču su najvjerojatnije svoje generalno učilište prebacili u Zadar.³⁹ Dominikanski red je u svojoj naravi imao obrazovni karakter tako da je usporedno s osnutcima samostana teklo i osnivanje samostanskih škola, a u skladu s pravilima reda svaka provincija morala je imati jedan samostan u kojem djeluje generalno učilište.⁴⁰

Pripreme za osnutak generalnog učilišta, piše Krasić, počele su odmah po osamostaljenju Dalmatinske provincije, u kooperaciji sa vrhovnom upravom reda u Rimu na čelu s cijenjenim Rajmundom de Vineisom.⁴¹ Stoga je bilo potrebno školovati kadar koji će voditi sveučilište, odnosno osposobiti: rektora (čija je zadaća upravljati generalnim učilištem i biti glavnim profesorom dogmatske teologije), njegova zamjenika bakalaureusa (predavača sentencije i

³⁸ Isto, 303.

³⁹ Generalno učilište (sveučilište) dominikanskog reda u Zadru- *Studium Generale S. Dominici Iadere (1396. – 1807.)*, (priredio A. Blaće), 9, <https://www.unizd.hr/Portals/0/pdf/studium1903.pdf?ver=CQ2IEka05Y1TKHWBsqlaOA%3d%3d> (posjećeno 8. kolovoza 2023.)

⁴⁰ S. Uglešić, 2010. 75.

⁴¹ S. Krasić, 2015. 101.

Biblije) te učitelja studija (sa zaduženjem održavanja redovničkog odgoja i stege).⁴² Uz studij teologije na generalnim učilištima postojao je i studij filozofije pri kojemu su mladi studenti učili gramatiku, retoriku, logiku, filozofiju i drugo, a po tom pitanju Dalmatinska provincija počela je slati svoj kadar na izučavanje iste u češka i talijanska sveučilišta.⁴³ Kao što je navedeno prema odredbama dominikanskog reda za osnivanje i upravljanje sveučilištem provincija je morala osposobiti barem tri buduća ravnatelja koji će obnašati navedene titule rektora, bakalaureusa i učitelja studija. Fra Ivana i fra Iliju iz Drača te fra Aleksija iz Dubrovnika provincija je poslala na sveučilišta u Češku i Italiju a samim time su bili okosnica osnivanja generalnog učilišta dalmatinske provincije.⁴⁴

Fra Ivan iz Drača, boravio je na studiju u Padovi gdje 5. ožujka 1379., biva zaređen za đakona, a potom 24. ožujka i za svećenika.⁴⁵ Potom 15. kolovoza 1381. prelazi na generalno učilište u Bolonji, a osam godina kasnije u Padovi se navodi kao bakalaureus tamošnjeg sveučilišta.⁴⁶ Na koncu fra Ivan iz Drača je 1393. doktorirao u Padovi.⁴⁷ Njegovu akademsku sudbinu dijelili su spomenuti fra Aleksija iz Dubrovnika koji je svoj besprijekorni akademski put okrunio doktoratom sveučilišta u Bolonji., i fra Ilija iz Drača koji je uz financijsku potporu Dubrovačke Republike, 1391. također doktorirao u generalnom učilištu Prag.⁴⁸

Osposobivši trojcu mladih doktora znanosti i dobivši suglasnost poglavara reda, te pape Bonifacija IX., Dalmatinska provincija ispunila je sve uvjete za otvaranje generalnog učilišta.⁴⁹ Dana 14. lipnja. 1396., poglavar dominikanskog reda, Rajmund de Vineis iz Capue donosi odredbu da se asignira generalno učilište u Zadru.⁵⁰ Nažalost svečana povelja o asignaciji generalnog učilišta nije sačuvana, već samo njezin regres koji glasi: „Dana 14.

⁴² Isto, 101.

⁴³ Isto, 101.

⁴⁴ Isto, 101.

⁴⁵ Isto, 101.

⁴⁶ Isto, 101.

⁴⁷ Isto. 103.

⁴⁸ Isto, 102.-103.

⁴⁹ Isto, 103.

⁵⁰ Generalno učilište (sveučilište) dominikanskog reda u Zadru- *Studium Generale S. Dominici Iadere (1396. – 1807.)*, 9.

lipnja (1396) asignirano je teološko učilište u zadarskom samostanu te dopušteno provincijalu i definatorima (vijećnicima) provincijalne skupštine iste provincije da se mogu pobrinuti za dužnosnike.⁵¹

Na žalost, o ranom radu Generalnog učilišta danas nemamo mnogo podataka, ali zasigurno najvažnija nam je činjenica da je ono ipak djelovalo i kao takvo postalo kolijevka visokog školstva na hrvatskim prostorima.⁵²

5.2. Kurikularni ustroj Generalnog učilišta

Važno je definirati, što u stvari znači generalno učilište. Blaće ističe kako generalnost tih učilišta ne znači da su se u istima poučavala sva tada poznata znanja i znanosti, što je na kraju bilo jednostavno nemoguće. Njihova generalnost je odlika otvorenosti prema svim pripadnicima kršćanskog svijeta bez obzira na narodnost i društveni stalež.⁵³ Naziv *studium generale*, dijelila su gotovo sva najstarija i najpoznatija europska sveučilišta, dok je tek kasnije prevladao naziv *universitas studiorum*, iako su ovi pojmovi u praksi istoznačnice.⁵⁴

Blaće piše kako je generalno učilište u Zadru, kao i sva druga sveučilišta, bilo ustrojeno kao zajednica studenata i profesora (*universitas magistrorum et studentium*).⁵⁵ Unutar učilišta djelovale su dvije udruge, udruga profesora zvana *collegium* ili *consortium magistrorum*, te udruga studenata odnosno *consortium studentium*, koje je imalo i svog studentskog dekana (*decanus studentium*).⁵⁶ Proforski zbor sastojao se od prvog odnosno glavnog profesora koji je ujedno obnašao dužnost rektora, nekoliko drugih lektora te profesora filozofije, moralne teologije, Svetog pisma, učitelj studija ili učitelj studenata kao i profesor dogmatske teologije

⁵¹ S. Krasić, 2015. 104.

⁵² Isto, 105.

⁵³ Generalno učilište (sveučilište) dominikanskog reda u Zadru- *Studium Generale S. Dominici Iadere (1396. – 1807.)*, 9.

⁵⁴ Isto, 10.

⁵⁵ Isto, 10.

⁵⁶ Isto, 10.

ili redovni bakalaureus.⁵⁷ Sam obrazovni sustav zadarskog generalnog učilišta bio je organiziran u tri stupnja: gramatički, materjalni i formalni.⁵⁸ Kao početni stupanj navodi se gramatički, a na njemu se izučavala gramatika, latinski jezik i logika, koje su studentima tumačili „gramatički lektori“.⁵⁹ Navedeni stupanj je trajao dvije godine, a u njegovom sklopu tečaj logike bio je preduvjet za upis studija filozofije.⁶⁰ Materjalni tečaj bio je drugi stupanj obrazovanja, a sastojao se od dva studija, filozofije i teologije.⁶¹ Filozofski studij trajao je tri godine, jednako kao i teološki.⁶² On je bio namjenjen svim studentima bez obzira na njihove aspiracije nastavka studiranja teološkog studija.⁶³ Posljednji stupanj, odnosno formalni tečaj, bio je namjenjen onim studentima koji su nakon završenog materjalnog tečaja namjeravali postići jedan od tri akademska naslova.⁶⁴ Kako bi postigli ove naslove kandidati su morali pribaviti svjedočanstvo o dobrom vladanju kao i preporuku provincijalne skupštine za polaganje ispita, te pred komisijom uspješno položiti ispit braneći određen broj znanstvenih teza ili zaključaka.⁶⁵ Sam proces postizanja ovih naslova bio je složen i dugotrajan, osobito s obzirom na činjenicu kako je broj bakalaureatskih i doktorskih naslova bio ograničen, te je ovisio o važnosti provincije.⁶⁶ Same zamolbe za promaknuće slale su se generalu reda koji je procjenjivao ljudske kvalitete i znanstvene sposobnosti svakog pojedinog kandidata.⁶⁷

⁵⁷ Generalno učilište (sveučilište) dominikanskog reda u Zadru- *Studium Generale S. Dominici Iadere* (1396. – 1807.), 10.-11.

⁵⁸ S. Uglešić, 2010. 76.

⁵⁹ Generalno učilište (sveučilište) dominikanskog reda u Zadru- *Studium Generale S. Dominici Iadere* (1396. – 1807.), 11.

⁶⁰ Isto, 2012. 11.

⁶¹ S. Uglešić, 2010. 76.

⁶² Generalno učilište (sveučilište) dominikanskog reda u Zadru- *Studium Generale S. Dominici Iadere* (1396. – 1807.), 11.

⁶³ Isto, 11.

⁶⁴ S. Uglešić, 2010. 76.

⁶⁵ Generalno učilište (sveučilište) dominikanskog reda u Zadru- *Studium Generale S. Dominici Iadere* (1396. – 1807.), 11.-12.

⁶⁶ S. Uglešić, 2010. 76.

⁶⁷ Isto, 2010. 76.

5.3. Razvoj Generalnog učilišta

Teške prilike XV. stoljeća značajno su utjecale na rad Generalnog učilišta, koje je sudeći po jednom dokumentu iz 1495., na kratko vrijeme prestalo djelovati.⁶⁸ General reda Joachim Turriani, dana 8. prosinca 1495. naredio je da se ponovno otvori Generalno učilište, a tom prilikom je imenovao trojcu njegovih glavnih profesora.⁶⁹ Rektorom je tako postao Ivan Corona, rođeni Zadranin, dok je učitelj studija postao fra Dominik iz Senja, a kao bakalaureus se spominje fra Antun iz Modruša.⁷⁰ Provincijal koji je proveo u djelo ponovno otvaranje učilišta bio je Luka Spadarich iz Zadra.⁷¹ Obnovljeno Generalno učilište odmah je započelo sa radom, a potvrdu o kvaliteti njegova djelovanja daje nam pozitivna ocjena koju mu je 1505. dao general reda Vincenzo Bandelli.⁷² Unatoč ovim podacima o konktetnom radu sveučilišta pronalazi se vrlo malo informacija sve do sredine XVI. stoljeća.⁷³ Ipak iz određenih izvora koji nam donose fragmentalne vijesti možemo zaključiti nešto o njegovom radu. Krasić nam navodi kako je jedna od tih činjenica da je general reda Toma de Vio Gaetano 13. prosinca 1507. imenovao komesarom samostana dominikanskih koludrica sv. Dimitrija, magistra Alfonsa iz Španjolske.⁷⁴ Iz ovog autor zaključuje kao su u Zadru pored domaćih, predavali i inozemni profesori, koji su uz prosvjetne djelatnosti s vremena na vrijeme mogli obnašati i druge odgovorne službe.⁷⁵

Osmanski prodori i pljačke, bolest, siromaštvo i ostale tegobe na području Dalmatinske provincije, otežavale su životne prilike stanovništvu, a redovnici su djelili sudbinu pogođenog naroda.⁷⁶ Još u vrijeme Mletačko-turskog rata (1537.-1540.) imamo podatke o depulaciji

⁶⁸ S. Krasić, 1996. 313.

⁶⁹ Isto, 315.

⁷⁰ S. Krasić 2015. 109.-110.

⁷¹ S. Krasić, 1996. 315.

⁷² Isto, 316.

⁷³ Isto, 316.

⁷⁴ Isto, 316.

⁷⁵ Isto, 316.

⁷⁶ S. Krasić, 2015. 108.

zadarske komune, koja je početkom četrdesetih godina 16. stoljeća brojila između 14 i 15 tisuća stanovnika.⁷⁷ Smirivanjem situacije 50-ih godina istog stoljeća broj stanovnika zadarske komune polako se stabilizirao i ustalio se na oko 22 tisuće. Izbijanje Ciparskog rata (1570.-1573.) ponovno je utjecalo na opadanje stanovništva zadarske komune, ovoga puta komuna je od procjenjenih 22 tisuće prema popisu iz 1561. godine spala na svega 14 950 stanovnika što nam donosi podatak o popisu iz 1582.⁷⁸

Priloženo stanje odvijalo se ne samo na primjeru zadarske komune, već diljem Dalmacije. General dominikanskog reda Sikst Fabrije piše u svom službenom registru o osmanskim razaranjima 1570., i pljački samostana diljem Dalmatinske provincije.⁷⁹ Zapisano je kako Dalmatinska provincija sa svojih sedamdesetak samostana i gotovo dvije tisuće članova, zbog turskih prodora spada na samo trinaest samostana, te jedva stotinu članova.⁸⁰ Siromaštvo je ponovno zaprijetilo zatvaranjem Generalnog učilišta, koje je spašeno prodajom triju kuća u vlasništvu samostana, te je i sam papa Pio V., priskočio u pomoć i 15. lipnja. 1570. dodjelio mu prihode benediktinske opatije sv. Mihovila na odoku Ugljanju.⁸¹

⁷⁷ T. Raukar, 1997. 417.

⁷⁸ Isto, 417.

⁷⁹ S. Krasić, 1996. 313.

⁸⁰ S. Krasić, 2015. 108.-109.

⁸¹ Isto, 109.

6. *Universitaes privilegiatae (Universitas Jadertina)*

U prvoj polovici XVI. stoljeća unatoč postignutim uspjesima, Dalmatinska provincija, radi postizanja doktorskih naslova, morala je svoje studente slati na talijanska, praško ili pariško sveučilište.⁸² Sveučilišta koja su imala pravo dodjele doktorskih naslova, po odredbi generalnog kapitula u Metz u 1421., krasio je naziv „povlaštena“ sveučilišta (*universitas privilegiatae*), odnosno odobrena (*universitas approbatae*).⁸³ Posjet generala reda Franceesca Romea, Dubrovačkoj kongregaciji i Dalmatinskoj provinciji, koji je preko Dalmacije prolazio do Tridenta gdje se održavao poznati crkveni sabor, zasigurno je utjecao na odluku o dodjeljivanju naslova *universitas privilegiatae* zadarskom sveučilištu.⁸⁴

General Romeo, iz Rima je preko Ancone najprije 6. rujna 1546. doplovio u Dubrovnik a putovanje preko Korčule, Splita i Šibenika dovodi ga u Zadar, kamo pristiže 22. rujna.⁸⁵ Krasić piše kako o ovom posjetu nemamo nikakav poseban izvještaj.⁸⁶ Dalmatinska je provincija u to vrijeme, kako se ranije navodi, bila u nezavidnom položaju. Cijelo XVI. stoljeće, bilo je doba poraza hrvatskoga naroda i njegove nemogućnosti da se suprotstavi, tada nadmoćnoj osmanskoj sili. Sukobi oko legitimnosti vlasti unutar kraljevstva, građanski rat i politički zapleti, potpomogli su karizmatičnom sultanu Sulejmanu II. da svoju državu proširi duboko na područje jugoistočne Europe, naročito na uštrb hrvatskih teritorija. Treba istaknuti osvajanje Klisa 1537., jer je upravo nedugo nakon njegova pada pod osmansku vlast pala i čitava južna Hrvatska (današnja Dalmacija do Neretve), izuzev mletačkih primorskih gradova.⁸⁷ Jasno je da teritorijalna rascjepkanost i agresorski nastrojen „susjed“ poput Otomanskog Carstva, uz ratnu uzrokuju i gospodarsku krizu. Upravo zbog siromaštva, turske opasnosti, gusarskih prepada, bolesti i brojnih ostalih nepogodnosti, studentima Dalmatinske

⁸² S. Krasić, 1996. 318.

⁸³ Isto, 318.

⁸⁴ Isto, 320.

⁸⁵ Isto, 320.

⁸⁶ Isto, 320.

⁸⁷ F. Šišić, 1962. 274.

provincije znatno je otežan odlazak u inozemstvo kako bi stekli bakalaureatske i doktorske naslove.⁸⁸ Loše stanje unutar provincije prouzročeno navedenim okolnostima, dovelo je do neprestanog broja opadanja njezinih članova.⁸⁹

Potreba za ostankom dominikanaca i školovanog kadra je bila nikad veća, a naročito se osjećala u glavnim samostanima provincije, zadarskom i splitskom.⁹⁰ Uvidjevši na svojem putovanju, te razmotrivši zahtjeve Dalmatinske provincije, general Romeo, piše Krasić, prema njoj je izveo jedan izuzetno blagonaklon potez.⁹¹ Nakon savjetovanja s provincijalom Jeronimom Bućom i profesorima Generalnog učilišta na isti dan svojeg dolaska u Zadar general razmatra molbu splitskog samostana da se njihov član fra Toma Eugubinus ne udaljava iz provincije radi stjecanja dokorskog naslova, već da naredne tri godine provede u istoj predavajući teologiju.⁹² Fra Tomi je zauzvrat obećano ukoliko svoju trogodišnju službu bude obnašao u Splitu, bit će mu priznato jednako kao da je svo to vrijeme predavao na bilo kojem povlaštenom sveučilištu, što je na hrvatskim prostorima prvi put označavalo izjednačenje samostanskog učilišta sa povlaštenim.⁹³

Unatoč ovoj izuzetnoj povlastici, koja provinciji dolazi od samog vrha reda to nije riješilo problem školovanja kadra bez odlaska u inozemstvo.⁹⁴ Tek je četiri godine kasnije, 13. ožujka 1552., magistar Dominik Buća, ovlašten od generala reda da još s dvojcom magistara ispita fra Placida Martinjaka po principu *ad gradum magisterii*, a sam on postao je drugi doktor koji svoju diplomu stječe na domaćem tlu.⁹⁵ Na temelju ova dva slučaja Krasić pretpostavlja, kako je provincija na isti način zahtijevala polaganje doktorskih i bakalaureatskih ispita za druge redovnike.⁹⁶ Stoga je na preporuku generala, opći zbor reda u Rimu 1553., dodjelio

⁸⁸ S. Krasić, 1996. 320

⁸⁹ Isto, 320.

⁹⁰ Isto, 320.

⁹¹ Isto, 320.

⁹² Isto, 320.-321.

⁹³ Isto, 321.

⁹⁴ Isto, 321.

⁹⁵ Isto, 321.

⁹⁶ Isto, 321.

Generalnom učilištu u Zadru naslov povlaštenog učilišta ili sveučilišta (*universitas approbata*).⁹⁷ Ovim činom sada već povlašteno sveučilište u Zadru, stavljeno je uz red s još 27 odobrenih, dominikanskih sveučilišta u Europi.⁹⁸ Pravo na dodjelu najviših akademskih naslova: lektora, bakalaureata i doktorata ili magisterija svrstalo je *Universitas Jadertina* uz bok Parizu, Salamanci, Bologni, Lisabonu, Padovi i ostalim „velikanima“.⁹⁹

U ovo vrijeme spominje se filozofski fakultet, čije je trajanje tri godine.¹⁰⁰ Krasić navodi kako su po završetku istog redoviti student imali pravo polagati lektorski ispit ili upisati teologiju.¹⁰¹ Postojala je i posebna vrsta profesora filozofskog fakulteta zadužena za predavanje laicima, naziva *lectores philosophiae seu artium pro novitiis et saecularibus*.¹⁰² Ipak generalni kapitol je zadarskom za razliku od također uzdignutog kölnskog sveučilišta postavio uvjet za postizanje doktorata.¹⁰³ Uvjet kojeg postavlja kapitol je kako se u Dalmatinskoj provinciji bakalaureusi iste provincije mogu četiri godine predavati sentencije *pro forma et gradu magisterii*, ali na način da prije nego budu promaknuti u navedeno zvanje osam godina predaju filozofiju ili teologiju.¹⁰⁴ Naslov lektora postizao se nakon trogodišnjeg pohađanja filozofije i četiri godine teologije, dok je za doktorski naslov, bilo potrebno još najmanje osam godina pohađati specijalizirana predavanja i predavati na nižem tečaju.¹⁰⁵ Pogodnosti postizanja doktorske titule na zadarskom sveučilištu odmah koristi fra Toma sa otoka Hvara, kojemu generalni kapitul odobrava da u sljedeće tri godine u zadarskom samostanu predaje sentencije *pro forma et gradu magisterii*.¹⁰⁶ Potvda odluke o davanju naslova povlaštenog sveučilišta, zadarskom generalnom učilištu, pristiže još jedan put godine

⁹⁷ Isto, 321-322.

⁹⁸ Generalno učilište (sveučilište) dominikanskog reda u Zadru- *Studium Generale S. Dominici Iadere* (1396. – 1807.), 13.

⁹⁹ Isto, 13.

¹⁰⁰ S. Krasić, 2015. 111.

¹⁰¹ Isto, 111.

¹⁰² Isto, 111.

¹⁰³ S. Krasić 1996. 322.

¹⁰⁴ Isto, 322.

¹⁰⁵ S. Krasić, 2015. 111.-112.

¹⁰⁶ S. Krasić, 1996. 322.

1558. na generalnom kapitulu, a od 1566. i službeno se nalazi u Konstitucijama reda te se od onda navodi zajedno sa ostalim povlaštenim sveučilištima s pravom dodjele akademskog naslova.¹⁰⁷ Promicanjem zadarskog učilišta u sveučilište, Dalmatinska provincija se osamostalila u aspektu visokog školstva. Broj bakalaureusa, doktorskih naslova u cijelom dominikanskom redu bio je ograničen, a pri određivanju odobrenog broja naslova koji se mogu stjecati unutar određene provincije, veliku je ulogu igrala i sama važnost iste.¹⁰⁸ Prvotno je generalni kapitul 1574. propisao da broj doktora u određenoj provinciji ne smije premašiti dvanaest, te se na temelju ovoga 1583. godine Dalmatinskoj provinciji određuje dodjeljivanje šest doktorskih, četiri bakalaureuske, te tri titule generalnog propovjednika.¹⁰⁹ Ovim brojkama Dalmatinska provincija nije bila zadovoljna stoga 1608. kapitul, broj doktora određen za istu povećava na osam, broj bakalaureusa na šest, a generalnih propovjednika na pet, što se opravdavalo blizinom turske granice i potrebe da u istoj boravi što više učenih profesora i propovjednika.¹¹⁰

Iz djelomično poznatih izvora i sačuvane dokumentacije o radu sveučilišta u razdoblju od dodjeljivanja *universitas privilegiata* (1553.) do njegova ukidanja (1807.), registrirano je 105 imena ljudi koji su stekli doktorsko zvanje.¹¹¹ Titulu redovitog bakalaureusa (*baccalaureus ordinarius*) stječe 96 ljudi.¹¹² Titule običnih bakalaureusa stječe više desetaka osoba a nailazimo i na 214 imena koji su stekli lektorat filozofije.¹¹³

Tabelarni prilozi u nastavku teksta donose popise izdvojenih imena domicilnih i inozemnih studenata, kao i studij koji su pohađali, godinu dokumentacije njihovih imena te mjesta podrijetla.

¹⁰⁷ Isto, 323.

¹⁰⁸ Isto, 326.

¹⁰⁹ Isto, 326.-327.

¹¹⁰ Isto, 327.

¹¹¹ Generalno učilište (sveučilište) dominikanskog reda u Zadru- *Studium Generale S. Dominici Iadere* (1396. – 1807.), 13.

¹¹² Isto, 13.

¹¹³ Isto, 13.

Popis izdvojenih imena domicilnih studenata filozofije navodi se u tablici 1.

Tablica 1. Popis domicilnih studenata filozofije – *Universitas Jadertina* (S. Krasić, 1996. str. 440. - 448.)

Popis domicilnih studenata filozofije - Universitas Jadertina			
Ime	Prezime	Godina studija	Mjesto podrijetla
Nicolaus	Carniceus	1621	Hvar
Augustin	Casottus	1623	Trogir
Matej	Dudan	1628	Split
Hyacinthus	Zenobetti	1695	Zadar
Dominicus	Ferri	1714	Split
Joseph	Pavicich	1748	Hvar
Andreas	Topich	1765	Skradin
Thomas	Plancich	1799	Hvar

Popis izdvojenih imena inozemnih studenata filozofije navodi se u tablici 2.

Tablica 2. Popis inozemnih studenata filozofije – *Universitas Jadertina* (S. Krasić, 1996. str. 440. - 448.)

Popis inozemnih studenata teologije - Universitas Jadertina			
Ime	Prezime	Godina studija	Mjesto podrijetla
Giacinto	Buegan	1680	Chiogga (Italija)
Andrea	Bozzoni	1689	Trevisa (Italija)
Antonius Maria	Bonicelli	1640	Bergamo (Italija)
Ioannes	Dominicus	1645	Ferrara (Italija)

Popis izdvojenih imena domicilnih studenata teologije navodi se u tablici 3.

Tablica 3. Popis domicilnih studenata Teologije – *Universitas Jadertina* (S. Krasić, 1996. str. 448. - 453.)

Popis domicilnih studenata Teologije - Universitas Jadertina			
Ime	Prezime	Godina studiranja	Mjesto podrijetla
Ludovicus	Nassi	1629	Zadar
Thomas	Cornolti	1763	Zadar
Hyacinthus	Sebastiani	1713	Dubrovnik
Thomas	Salomonich	1720	Bol na Braču
Dominicus	Turcinovich	1725	Šibenik
Augustinus	Franulovich	1744	Korčula
Nicolaus	Capor	1671	Korčula
Jordanus	Foresti	1685	Zadar

Popis izdvojenih imena inozemnih studenata teologije navodi se u tablici 4.

Tablica 4. Popis inozemnih studenata filozofije – *Universitas Jadertina* (S. Krasić, 1996. str. 448. - 453.)

Popis inozemnih studenata filozofije - Universitas Jadertina			
Ime	Prezime	Godina studija	Mjesto podrijetla
Giacinto	Buegan	1680	Buegan (Italija)
Bartholomeo	Berni	1689	Venecija (Italija)
Andrea	Bozzoni	1689	Trevisa (Italija)
Bonaventura	Moschin(i)	1722	Venecija (Italija)

Popis izdvojenih imena inozemnih studenata formalnog studija navodi se u tablici 5.

Tablica 5. Popis inozemnih studenata formalnog studija – *Universitas Jadertina* (S. Krasić, 1996. str. 454. - 458.)

Popis inozemnih studenata formalnog studija - Universitas Jadertina			
Ime	Prezime	Godina studiranja	Mjesto podrijetla
Petrus Tomash	Boniek	1690	Poljska
Joannes Baptista	Mota	1708	Njemačka
Giacomo	Salomoni	1697	Italija
Angelus Mari	Scavella	1719	Bresica (Italija)

7. *Universitas Jadertina* u XVII. i XVIII. stoljeću

Početak XVII. stoljeća, točnije 20. svibnja 1619. iz službenih dokumenata vrhovne uprave dominikanskog reda, Dalmatinska provincija svoje Generalno učilište u Zadru, prilikom rasprave o izboru rektora prvi puta izrijekom naziva Zadarskim Sveučilištem (*Universitas Jadertina*).¹¹⁴

Strogi uvjeti stjecanja doktorata nastavili su se i u prvoj polovici XVII. stoljeća, a Dalmatinska provincija zahtjevala je dozvolu za dodjelu više akademskih titula.¹¹⁵ Godine 1612., ponovno je proširen broj magistarskih naslova (10), dok je u odnosu na u prijašnjem poglavlju navedenu 1608., broj bakalaureusa ostao nepromjenjen.¹¹⁶ U narednim godinama, broj bakalaureusa koji su ispunjavali uvjete za magistarski naslov rapidno je rastao.¹¹⁷ Provincijalna skupština po ovom je pitanju raspravljala 8. srpnja 1642., te je zatražila od vrhovne uprave reda dozvolu da ima istovremeno pravo na dvanaest magistarskih naslova, što joj zbog malog broja članova na koncu nije dopušteno.¹¹⁸

Rigorozni uvjeti za stjecanje doktorskog naslova, s vremenom su ipak ublaženi.¹¹⁹ Opći zbor reda održan 1725., dopustio je da general reda može nekom članu Dalmatinske provincije dodjeliti doktorski naslov, ne samo za zasluge stečene studijem (*ratione studii*), već i za one koji su deset godina obavljali propovjedničku službu (*ratione praedicationis*).¹²⁰ Ovu odluku 1748., potvrđuje i generalni kapitul, propisavši da u ovakvim slučajevima pored desetogodišnje službe kandidat za naslov mora imati položen lektorski ispit te četiri godine vršiti predavanja iz teologije.¹²¹ Kandijski rat (1645.-1669.) kojeg su vodile Mletačka Republika i Osmansko Carstvo, ponovno su prouzročile materjalne i sigurnosne teškoće

¹¹⁴ S. Krasić, 1996. 326.

¹¹⁵ Isto, 328.

¹¹⁶ Isto, 327.-328.

¹¹⁷ Isto, 328.

¹¹⁸ Isto, 328.

¹¹⁹ Isto, 328.

¹²⁰ Isto, 328

¹²¹ Isto, 328.

stanovništvu Dalmacije.¹²² Republika je u svrhu dobivanja rata stavila sve njezine raspoložive žitelje pod oružije, što se naravno i odrazilo na Zadar i njegov arhipelag.¹²³ Ove nedaće nisu izostavile dominikanski samostan ni njegovo sveučilište, koje je kako Krasić piše, moralo prodavati svoje sakralno posuđe i namještaj u svrhu prehrane svojih članovan.¹²⁴ Rigorozne mjere od strane Mlečana, otežavale su rad dominikancima a samostani diljem provincije osiromašeni su do te mjere da je teret njihova uzdržavanja najviše padao na ionako praznu blagajnu zadarskog samostana.¹²⁵ Unatoč nastojanjima da se generalno učilište materijalno osposobi za rad, njegovo siromaštvo povećalo se na toliku razinu da su uz pristanak generala reda 1736., dominikanski studenti psihologije privremeno smješteni u druge samostane, dok su se predavanja „svjetovnjacima“ ipak donekle održavala.¹²⁶ Znakovi ove dugotrajne krize primjećivali su se već u prvoj polovici XVII. stoljeća, kada su čak i profesori zbog velikog osiromašenja počeli zanemarivati vlastita predavanja a situacija je postala toliko kritična da su studenti samovoljno počeli napuštati zadarsko sveučilište.¹²⁷ Ovo je dovelo u pitanje opstanak *Universitas Jadertine*, koje je spašeno zahvaljujući generalu reda Antoninu Clocheu, koji je saznajući za probleme, uputio oštrar dopis provincijalu Hijacintu Zarichu (Cariću) i prioru zadarskog samostana Korneliju Bellarminiju.¹²⁸ General je odredio da učine sve što je u njihovoj moći da se obnovi redovnička stega, te da se generalni studij ponovno dovede na nekadašnju razinu.¹²⁹ Zadarskom sveučilištu bila je poslana i „logistička“ podrška u vidu talijanskih profesora, a pitanje studenata riješeno je 19. ožujka 1689. u kojemu se najstrože zabranjuje studentima neovlašteno napuštanje istog.¹³⁰ Krajem XVII. stoljeća, došlo je do

¹²² Isto, 333.

¹²³ Isto, 333.

¹²⁴ Isto, 333.

¹²⁵ Isto, 334.

¹²⁶ Isto, 334.

¹²⁷ Isto, 335.

¹²⁸ Isto, 335.

¹²⁹ Isto, 335.

¹³⁰ Isto, 335.-336.

sukoba između domaćih i stranih profesora Generalnog učilišta u Zadru.¹³¹ Domaći profesori iskazivali su osjećaj zapostavljenosti u odnosu na strance kada se radilo o dodjeli akademskih naslova.¹³² Nakon mukotrpnih pregovora i rješavanja problema na crkvenoj i državnoj razini, general reda Cloche obraća se 12. listopada 1709., pismom cijeloj provinciji, a naročito upravi Generalnog učilišta.¹³³ Kako stranci ne bi ulazili u red isključivo zbog mogućnosti studija, zaključak ovoga obraćanja je zabrana održavanja novicijatske godine u Zadru, već je ista određena za održavanje u samostanu sv. Križa na otoku Čiovu.¹³⁴ Provincijalna skupština održana 10. ožujka 1710. na Korčuli, na temelju ove naredbe donosi odluku da se u red primaju samo „mladići dalmatinske nacionalnosti“.¹³⁵ General Cloche ponovno izdaje strogu naredbu Dalmatinskoj provinciji 17. rujna 1718., u kojoj navodi da je zabranjeno primati studente drugih provincija i kongregacija reda, a posebno važnim je smatrao naglasiti zabranu primanja članova kongregacije bl. Jakova Salomonija iz Venecije.¹³⁶

Politika Republike sv. Marka prema *Universitas Jadertini*, jednako kao i prema cijeloj Dalmatinskoj provinciji bila je u skladu s njezinom politikom prema Katoličkoj crkvi.¹³⁷ Politika čiji je temelj državni centralizam, te prosvjetiteljski apsolutizam, nije mogla dopustiti djelovanje neovisnih ustanova i udruženja izvan okvira državnih zakona.¹³⁸ Uvođenje najstrože kontrole nad Crkvom i redovničkim zajednicama odrazilo se kada je državnim dekretom 20. studenoga 1767., u potpunosti ograničeno primanje članova u dominikanski red.¹³⁹ Sljedeći udarac koji je Republika zadala redovničkom svijetu u vidu dekreta donesenog 1774., ograničavao je mladićima ulazak u bilo koji crkveni red, prije navršene 16. godine

¹³¹ Isto, 337.

¹³² Isto, 337.

¹³³ Isto, 342.

¹³⁴ Isto, 342.

¹³⁵ Isto, 342.

¹³⁶ Isto, 342.

¹³⁷ Isto, 346.

¹³⁸ Isto, 346.

¹³⁹ L. Čolarić, 2013. 182.

života, a davanje zavjeta bilo je ograničeno na 21. godinu.¹⁴⁰ Ove odredbe značajno su utjecale na pad broja redovnika dominikanske Dalmatinske provincije, koja u to vrijeme broji trinaest samostana s osamdesetak članova.¹⁴¹ Novi dekret donesen 13. listopada 1778., zabranjivao je redovnicima preuzimanje bilo kakve službe bez državnog odobrenja, a državni poslovi uplitali su se u crkvene do te mjere da je dalmatinskom provincijalu naređeno kako moraju primiti redovnika iz Mletačke provincije.¹⁴² Dalmatinski biskupi, zbog rigoroznih mjera prema Crkvi i crkvenim redovima, uputili su protestnu notu generalnom providuru Dalmacije i Albanije Alviesu Foscariju (1777.-1780.), kao i središnjoj mletačkoj vladi.¹⁴³ Podatci koji su vidljivi u protestnoj izjavi splitskog nadbiskupa Ivana Luke Garaginana navode kako je Dalmatinska provincija zbog drakonskih mjera spala na svega trideset i devet članova, što joj onemogućuje normalan rad škola.¹⁴⁴ Mletačka vlada stoga 1785. opoziva navedene dekrete što normalizira ponovno primanje članova u redovničke službe.¹⁴⁵ Odnos Republike prema *Universitas Jadertini* u ovim okolnostima nije sasvim jasan. Naime, u službenim ispravama ne nalazi se jasno definiran njegov pravni položaj, odnosno postupak državnih vlasti usmjeren prema učilištu nije uvijek isti.¹⁴⁶ Određeni postupci govore kako se njegova autonomija kao visokoškolske i crkvene ustanove ipak poštivala, dok se u drugu ruku prema njemu odnosilo manje više kao i prema Padovanskom sveučilištu.¹⁴⁷ Njegov rad Mlečani su regulirali donošenjem zakona i propisivanjem postupaka kao da se radi o državnom sveučilištu.¹⁴⁸ Nedefiniran „vlasnik“ sveučilišta označio je njegovo vođenje između državnih i crkvenih vlasti. U crkveno ime radom sveučilišta upravljao je vrhovni poglavar (general) dominikanskog reda, a državni nadzor spadao je pod senatski odbor zvan kolegij

¹⁴⁰ Isto, 182.

¹⁴¹ Isto, 182.

¹⁴² S. Krasić, 1996. 347.

¹⁴³ L. Čolarić, 2013. 182.

¹⁴⁴ Isto, 182.-183.

¹⁴⁵ Isto, 183.

¹⁴⁶ S. Krasić, 1996. 347.

¹⁴⁷ Isto, 347.

¹⁴⁸ Isto, 347.

(*Collegio*).¹⁴⁹ Državni *Collegio* imao je organiziran ured za crkvena pitanja (*Magistrato de' Proveditori ed Aggiunto sopra Monasteri*).¹⁵⁰ Navedena tijela imala su ovlast nadzora nad dodjelom doktorskih promaknuća i imenovanja profesora.¹⁵¹ Republika je zahtjevala da se sve sveučilišne diplome, koje su u ime reda i Pape potpisane od strane generala reda u Rimu, prije objavljivanja moraju dostaviti na odobrenje Senatu ili senatskom odboru.¹⁵² Senat po vlastitim „javnim zakonima o doktorima ili magistrima“ daje svoju suglasnost ili opovrgava promaknuće.¹⁵³ Krasić također navodi kako se u sačuvanim spisima Generalnog učilišta jasno vidi da su određeni doktorski naslovi davani u ime ili po naredbi državnih vlasti, a ovaj složeni postupak imenovanja i promocija zvanja i profesorskih naslova dokaz je dvoznačne uprave nad sveučilištem.¹⁵⁴

8. XIX. stoljeće, francuska uprava i ukidanje Generalog učilišta u Zadru

Universitas Jadertina, unatoč teškim geopolitičkim, gospodarskim i religijskim krizama je u više od četvrt stoljeća svojega postojanja razmjerno uspješno funkcioniralo.¹⁵⁵ Unatoč svim turbulencijama tijekom srednjeg i novog vijeka sveučilište se nije moglo oduprijeti jednom od najznačajnijih povijesnih događaja, Francuskoj revoluciji (1789.). Pobuna koja je započela u Parizu na kraju 18. stoljeća, zauvijek je promjenila društveno-političku strukturu Europe. Snažnog zanosa francuskih revolucionara i rušenja feudalnog sustava nije bila pošteđena ni Mletačka Republika. Ovoga puta njezinoj sudbini presudili su Francuska i Austrija koji 18. travnja 1797. u Leobenu, a potom 17. listopada u Campoformiju odlučuju da mletački prostori

¹⁴⁹ S. Krasić, 2015. 113.

¹⁵⁰ Isto, 113.

¹⁵¹ Isto, 113.

¹⁵² Isto, 113.

¹⁵³ Isto, 113.-114.

¹⁵⁴ Isto, 114.-115.

¹⁵⁵ Generalno učilište (sveučilište) dominikanskog reda u Zadru- *Studium Generale S. Dominici Iadere (1396. – 1807.)*, 19.

istočno od Adidže (Istra, Dalmacija, Boka Kotorska), pripadaju Monarhiji, a Albanija i Jonski otoci Francuskoj.¹⁵⁶ Ovim potezom europskih velesila ugašena je stoljetna Republika sv. Marka. Navedena podjela ipak je bila kratkog vijeka. Napoleonova osvajanja 1805., natjerala su Austriju na ustupanje prostora Dalmacije Francuskoj.¹⁵⁷ Nova francuska uprava odmah je pristupila potpunoj reorganizaciji svih aspekata društva na novopripojenom području, a posebna pažnja usmjerena je na školstvo. Dana 8. siječnja 1807., francuska uprava zatvara Generalno učilište dominikanskog reda u Zadru, a dominikanski samostan privatiziran je i pretvoren u vojarnu.¹⁵⁸ Unatoč njegovom gašenju Dalmatinska provincija nije se mirila sa gubitkom bisera hrvatskog školstva. Porazom Napoleona i raspadom njegova carstva, Dalmacija je ponovno pripala Austriji. Godine 1814. Dalmatinska provincija zatražila je od Monarhije ponovno otvaranje samostana i učilišta, no unatoč protestima i molbama ono je ostalo trajno zatvoreno.¹⁵⁹

¹⁵⁶ S. Krasić, 1996. 211.

¹⁵⁷ Generalno učilište (sveučilište) dominikanskog reda u Zadru- *Studium Generale S. Dominici Iadere (1396. – 1807.)*, 19.-20.

¹⁵⁸ Isto, 19.-20.

¹⁵⁹ Isto, 20.

9. Zaključak

Generalno učilište dominikanskog reda u Zadru (*Universitas Jadertina*), više od četiri stoljeća bila je cijenjena visokoškolska ustanova na hrvatskom prostoru. Njegov rad je unatoč brojnim geopolitičkim, teritorijalnim, materjalnim nedaćama na turbulentnom prostoru, ipak polučio izvanredne rezultate. Razvoj od malog samostanskog učilišta do sveučilišta (*Universitas Privilegiata*), s pravom dodjele visokih akademskih titula govori nam o kvaliteti njegova rada. *Universitas Jadertina* je svojim radom i upornošću vodstva dominikanskog reda „udarila“ temelje razvoja visokog školstva u Hrvatskoj. Unatoč njegovom trajnom gašenju 1807., Zadar, grad koji je četiri stoljeća njegovao visokoškolsku praksu nije zaboravio njegovu važnost. Sredinom dvadesetog stoljeća, točnije 1955. godine, osnovan je Filozofski fakultet u Zadru, a njegov razvoj kompletiran je 2002., kada Hrvatski sabor donosi Zakon o osnivanju Sveučilišta u Zadru. Ovim činom nastavljena je tradicija visokog školstva u Zadru koja počiva na temeljima dominikanskog generalnog učilišta čiji korjeni sežu u davnu 1396.

10. Sažetak

Obrazovanjem je u srednjem vijeku vladala Crkva čiji su redovi u obrazovnom kontekstu bili usmjereni na produkciju činovničkog, vladarskog i kleričkog kadra. No, geopolitičke prilike i religijski sukobi, kao i razni kulturni pokreti poput renesanse, približavaju obrazovanje svim slojevima društva što je vidljivo u radu brojnih obrazovnih ustanova. Na hrvatskom tlu izniman primjer predstavlja Generalno učilište dominikanskog reda u Zadru, *Universitas Iadertina*. Početkom trinaestog stoljeća sveti Dominik osniva Red propovjednika, poznatiji po nazivu dominikanski red, koji na području kontinentalne Hrvatske i duž jadranske obale osniva prve samostane, a usporedno s njima i obrazovne ustanove. Pravila dominikanskog reda nalagala su da svaka provincija mora imati jedan samostan u kojem djeluje generalno učilište. Osposobljavanjem tri doktora znanosti, dobivanjem suglasnosti poglavara reda, te pape Bonifacija IX., Dalmatinska provincija ispunila je sve uvjete za otvaranje generalnog učilišta. Godine 1396., poglavar dominikanskog reda, donosi odredbu da se assignira Generalno učilište u Zadru. Učilište je bilo ustrojeno je kao zajednica studenata i profesora, a kurikularni ustroj bio je organiziran u tri stupnja: gramatički, materjalni i formalni. Sam proces postizanja ovih naslova bio je složen i dugotrajan zbog ograničenog broja bakalaureatskih i doktorskih naslova.

U radu se prikazuju povijesne prilike koje su 1396. godine dovele do osnutka najstarijeg sveučilišta na hrvatskom tlu, *Universitas Iadertina*, kao i kontinuiteta njegovog rada kroz povijesne epohe srednjeg i novog vijeka, sve do njegovog ukidanja u vrijeme francuske uprave 1807. godine.

Ključne riječi: Dominikanski red, obrazovne ustanove, Generalno učilište u Zadru, profesori, studenti

11. Summary

“Universitas Iadertina” the cradle of higher education in Croatia (1396.-1807.)

In the Middle Ages, education was ruled by the Church, whose orders were in the educational context focused on the production of clerical, ruling and clerical staff. However, geopolitical circumstances and religious conflicts, as well as various cultural movements such as the Renaissance, brought education closer to all layers of society, which is visible in the work of numerous educational institutions. On Croatian soil, an exceptional example is represented by the General College of the Dominican Order in Zadar, Universitas Iadertina. At the beginning of the thirteenth century, Saint Dominic founded the Order of Preachers, better known as the Dominican Order, which founded the first monasteries on the territory of continental Croatia and along the Adriatic coast, and parallel with them, educational institutions. The rules of the Dominican Order dictated that each province must have one monastery in which the general college operated. By training three doctors of science, obtaining the approval of the head of the order, and Pope Boniface IX, the Dalmatian province fulfilled all the conditions for opening a general college. In 1396, the head of the Dominican Order brought a provision to allocate the General University in Zadar. The college was organized as a community of students and professors, and the curriculum was organized at three levels: grammatical, material and formal. The very process of obtaining these degrees was complex and time-consuming due to the limited number of bachelor and doctoral degrees. The paper describes the historical circumstances that led to the foundation of the oldest university on Croatian soil in 1396. Universitas Iadertina, as well as the continuity of its work through the historical epochs of the Middle and Modern Ages, until its abolition at the time of the French administration in 1807.

Key words: Dominican Order, educational institutions, General University in Zadar, professors, students

12. Popis literature

L. Čoralić, 2013, *U potrazi za mirom i blagostanjem Hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, Zagreb: Matica hrvatska, 2013., str. 182-183.

Generalno učilište (sveučilište) dominikanskog reda u Zadru- *Studium Generale S. Dominici Iadere (1396. – 1807.)*, (priređio A. Blaće)

<https://www.unizd.hr/Portals/0/pdf/studium1903.pdf?ver=CQ2IEka05Y1TKHWBsqlaOA%3d%3d> (posjećeno 8. kolovoza 2023.)

S. Krasić, 1996, *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili „Universitas Jadertina“: (1396. - 1807.)*, Zadar: Filozofski fakultet u Zadru, 1996., str. 211-347.

S. Krasić, 2015, *Prag i Zadar: dva europska sveučilišna središta u XIV. Stoljeću*, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2015., str. 98-115.

T. Raukar, 1997, *Hrvatsko srednjovjekovlje. Prostor, ljudi, ideje*, Zagreb: Školska knjiga, 1997., str. 417.

F. Šišić, 1962, *Pregled povijesti Hrvatskoga naroda*, Zagreb: Matica hrvatska, 1962., str. 180-274.

S. Uglešić, 2010, *Visoko školstvo u Zadru od početka do danas, Zadarska smotra*, god. 59, broj 3-4, Zadar, 2010. str. 75-76.

13. Popis tablica

Tablica 1. Popis domicilnih studenata filozofije – *Universitas Jadertina* (S. Krasić, 1996. str. 440. - 448.), str. 20.

Tablica 2. Popis inozemnih studenata filozofije – *Universitas Jadertina* (S. Krasić, 1996. str. 440. - 448.), str. 20.

Tablica 3. Popis domicilnih studenata Teologije – *Universitas Jadertina* (S. Krasić, 1996. str. 448. - 453.), str. 21.

Tablica 4. Popis inozemnih studenata filozofije – *Universitas Jadertina* (S. Krasić, 1996. str. 448. - 453.), str. 21.

Tablica 5. Popis inozemnih studenata formalnog studija – *Universitas Jadertina* (S. Krasić, 1996. str. 454. - 458.), str. 21.